

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dergisi

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Journal of the Faculty of Theology

ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Rey Ekolünün Öncüsü İbrahim en-Nehaî ve Fıkıhçılığı

Yazar: Abdullah Önder

(Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024, 272 sayfa.)

Değerlendiren / Reviewed by

Şeyma AKKURT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Ana Bilim Dalı

Mardin / TÜRKİYE

seymadgl15@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-4861-0377>

Makale Türü/ Article Type: Kitap Değerlendirmesi/ Book Reviews

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 28/01/2025

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 11/06/2025

Makale Yayın Tarihi / Date of Publication: 30/06/2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 23 Sayı/Issue: 45 Sayfa /Page: 633-636

Atıf/Citation: Akkurt, Şeyma. "Rey Ekolünün Öncüsü İbrahim en-Nehaî ve Fıkıhçılığı Yazar: Abdullah Önder (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2024)". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2025), 633-636.

Kitap Değerlendirmesi**RE'Y EKOLÜNÜN ÖNCÜSÜ İBRAHİM EN-NEHAÎ VE FIKİHÇİLİĞİ**

Eserde, giriş, iki bölüm ve sonuç bölümü yer almaktadır. Giriş bölümünde yazar, araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve İbrahim en-Nehaî (ö.96/714) ile ilgili daha önce yapılmış çalışmaları ele almıştır. Araştırmanın önemine birkaç yönüyle değinen yazar, Nehaî'nin tâbiîn âlimi olması nedeniyle bu çalışmanın, aynı zamanda tâbiîn dönemine ışık tutan bir tarihsel araştırma niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, İbrahim en-Nehaî, birçok farklı kültürden insanın bir arada yaşadığı Kûfe'de yetişmiş bir âlim olarak, farklı fikhî problemlerle karşılaşmış ve bunlara çözüm üretmiştir. Onun bu problemleri çözmede kullandığı yöntemlerin tespiti, günümüzdeki benzer sorunlara da çözümler üretilmesine katkı sağlayabileceği ifade edilmiştir. Çalışma, Nehaî'nin ehli Re'y ekolünün öncüsü olarak fikhî problemleri çözmede Re'ye ne ölçüde başvurduğunun da ortaya çıkarılması açısından önem taşımaktadır.

Önder, eserin “Nehaî'nin Hayatı, Yaşadığı Dönemin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı” adlı birinci bölümünü “Hayatı” ve “Yaşadığı Dönem” olmak üzere iki ana başlık üzerinden incelemiştir. “Hayatı” başlıklı birinci bölümde, Nehaî'nin nesebi, doğumu gibi başlıklara yer vermiş ardından da ilmi kişiliğini ele almıştır. Nehaî'nin sadece fıkıh alanında değil aynı zamanda tefsir ilminde de temayüz ettiğini hatta adının Kûfeli müfessirler arasında zikredildiğini vurgulamış ve yaptığı tefsire dair bazı örnekler sunmuştur (s.26-30). Nehaî'nin hadis ilminde de derin bilgiye sahip olduğunu belirten yazar, onun hadisçiliğinin sadece ezberden ibaret olmadığını aynı zamanda hadislerin sıhhatini de değerlendirebilecek yetkinlikte olduğunu ve Şabî gibi bu alanın öncülerinden sayıldığını vurgulamıştır. Ayrıca Nehaî'nin de yer aldığı ve İbni Mesud'a ulaşan sened zincirinin ise en muteber senedlerden kabul edildiğini ifade etmiştir (s.30-32). Yazar, farklı alanlardaki yetkinliğine rağmen Nehaî'den günümüze herhangi bir eser ulaşmadığını belirtmiş ve kendisi bizzat yazmamakla beraber talebelerinin de kendisinden bir şey yazmalarına müsaade etmediğini belirten rivayetlere yer vermiştir. Bunun sebebinin yazdıklarının Mushaf'a benzetilmesinden duyduğu endişeden kaynaklı olabileceğine dikkat çekmiştir. Önder, sahabenin henüz hayatta olduğu bir dönemde yaşamış olmasına rağmen Nehaî'nin fakih sahabeden ziyade daha çok tâbiînin önde gelen âlimlerinden ders aldığını belirtmektedir. En önemli hocaları Alkame b. Kays (ö.62/682), Esved b. Yezid (ö.75/694), Mesruk b. el Ecda (ö.63/683), Kadı Şüre'yh (ö.80/699) ve Abide b. Kays es-Selmanî (ö.72/691)' dir. Ancak Nehaî'nin doğrudan sahabeden ilim almadığının bilinmesiyle beraber, Hz. Aîşe ve Enes b. Malik gibi bazı sahabelerle görüştüğü aktarılmıştır. (s.35-38). Yazar, Nehaî'nin on sekiz yaşındayken ders vermeye başladığı ve birçok talebe yetiştirdiğini ifade etmektedir. Bununla beraber sabit bir ders halkası bulunmadığını hatta bundan özellikle kaçındığını ifade eden rivayetlere yer vermiştir. Nehaî'nin öne çıkan talebeleri arasında Hammad b. Süleyman (ö.120/738), Süleyman b. Mihran el- A'meş (ö.148/765), Muğire b. Miksem (ö.136/754), Mansur b. El-Mutemir (ö.132/750), Hakem b. Uteybe (ö.115/733) gibi kişileri zikreden yazar, talebelerinin ilmi kişiliklerini ayrı başlıklar altında ele almıştır (s.51-64). Nehaî'nin fırkalarla olan ilişkisini de ele alan yazar, Nehaî'nin yaşadığı dönemde Haricilik, Mürcie ve Şia gibi fırkaların yeni yeni ortaya çıktığını, Nehaî'nin ise bu fırkalara son derece mesafeli olduğunu hatta bu fırkaların ümmeti böldüklerini düşünerek onlara karşı çıktığını ve çevresini de bu konuda uyardığına dikkat çekmiştir (s.66-68). Eserin birinci bölümünün “Yaşadığı Dönem” adlı ikinci başlığında, Nehaî'nin yetiştiği şehir olan Kûfe'nin siyasi tarihi üzerinde durulmuştur. Kûfe şehrinin Hz. Ömer (r.a) dönemindeki kuruluşundan başlayıp Nehaî'nin yaşadığı Emevi dönemine kadarki sürecini ele alan yazar, bu süreçte Kûfe'de vuku bulan isyanları ayrı başlıklar altında değerlendirmiştir. Nehaî'nin, Emevi yönetimine karşı yapılan isyan faaliyetlerine yaklaşımını da

ele alan yazar bu konudaki rivayetleri değerlendirmiş ve Nehaî'nin bu isyanlara katılmadığı çıkarımında bulunmuştur. Bununla birlikte Nehaî'nin Emevi yöneticilerinin zulümlerine kayıtsız kalmadığını ve tepkisini onlara fark ettirecek biçimde davranışlarıyla ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Nitekim bu tepkisi sebebiyle Haccac'ın zulmünü üzerine çekmiş ve ömrünün son dönemlerini Emevi yönetiminden saklanarak geçirmek zorunda kalmıştır (s.73-88). Kûfe'deki sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı da titizlikle işleyen yazar, Nehaî'nin yettiği ortamın tarihi arka planının onun düşünce dünyasına etkisini daha iyi anlamamıza katkı sağlamıştır. (s.88-105.)

Önder, “Nehaî'nin Fıkıhçılığı” adlı eserinin ikinci bölümünü, “Nehaî'nin Usul Anlayışı” ve “Nehaî'nin Fıkıh Düşüncesinin Karakteristik Yapısı” olmak üzere iki ana başlık altında incelemiştir. “Nehaî'nin Usul Anlayışı” başlıklı bölümünde, Nehaî'nin fetva verirken akla önem verdiğini ve Re'y'i aktif bir biçimde kullandığını ifade etmiştir. Nehaî, farklı kültürden insanların bir arada yaşadığı Kûfe gibi bir şehirde bulunmasından dolayı birçok yeni problemle karşılaşmıştır. Ancak bu problemleri çözmeye gayret ederek Hz. Peygamber'den ve sahabeden kendisine ulaşan rivayetleri titizlikle kullanmış ve rivayetin olmadığı yerde de re'y'e göre hüküm vermiştir (s.107-108). Yazar, delillere başvurmada Nehaî'nin nasıl bir sıralama gözettiği ile ilgili kendisinden bir rivayet gelmediğini aktarmıştır. Ancak Nehaî'nin, görüşlerini önemseydiği Abdullah b. Mesud'un sıralaması ile Hz. Ömer'in, Nehaî'nin hocası Kadı Şure'yh'e yazdığı mektuplardaki sıralamayı dikkate almış olması muhtemeldir. Nitekim fetvalarında da Hz. Ömer ile Abdullah b. Mesud'un delillerde gözettiği sıralamaya bağlı kaldığı aktarılmıştır. Nehaî, usulde Kur'an ve sünnetten sonra kıyası terk ederek sahabe kavline başvurmuştur. Ancak sahabe kavlini kullanırken öncelikle sahabenin icma ettiği hususları dikkate aldığını belirten yazar, bu delillerden sonra ise genel olarak re'ye başvurduğunu ifade etmiştir. Tüm bu aktarılanlardan hareketle Nehaî'nin usulde sırasıyla Kuran, Sünnet, İcma (sahabe icması), sahabe kavli ve bu delillerden sonra da kıyas, istihsan, sedd-i zera'i gibi delilleri içeren re'ye başvurduğunu belirtmiştir (s.109-110). Önder, Nehaî'nin hüküm çıkarma yöntemini ele alırken öncelikle Kur'an'ı Kerim'den yararlanarak elde ettiği hükümleri incelemiş ve Kur'an'ı Kerim'in umum ifade eden ayetlerinden nasıl hüküm çıkardığını örnekler üzerinden açıklamıştır (s.111-116). Nehaî'nin Kur'an'ın şaz kıraatlerine bakışını da değerlendiren yazar, fakihler arasındaki kabulü ihtilaflı olmasına rağmen Nehaî'nin şaz kıraat dışında sağlam bir delil bulunmadığı durumlarda şaz kıraate göre hüküm verdiğini aktarmaktadır. Ancak bu kıraatler arasında daha çok İbni Mesud'un kıraatini tercih ettiğini ifade etmiş ve bunu destekleyen örnekler yer vermiştir (116-121). Önder, usulde ikinci kaynak olan sünneti ayrı bir başlık altında ele almıştır. Nehaî'nin sünnet ve hadis kavramlarını farklı şekilde değerlendirdiğine dikkat çeken yazar, Nehaî'nin sünneti kabul etme kriterlerini ayrıca Haber-i Vahid ve Mürsel haber konularına yaklaşımını ayrıntılı olarak incelemiştir (s.142-166). İcma delilini de ayrı bir başlık altında değerlendiren yazar Nehaî döneminde icma ile ilgili teorik bir bilginin mevcut olmadığını aktarmıştır. Ancak icma kavramına yakın bazı kullanımların mevcut olduğunu Nehaî'nin de özellikle sahabe icması bağlamında bunu kabul ettiğini gösteren bazı ifadelerine yer vermiştir (s.166-171). Önder, “Nehaî'nin Usul Anlayışı” adlı ana başlığı altında Kur'an, sünnet ve icma delilleri haricinde sahabe kavli, kıyas, istihsan, sedd-i zera'i ve istishab delillerini de ayrı başlıklar altında ele almıştır (s.17-205). Nehaî'nin bu delilleri kullandığına dair birçok örnek sunan yazarın geniş bir literatür taraması yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak zaman zaman aynı örnekler farklı başlıklar altında yer verilmesi okuyucuda bir tekrar hissi uyandırarak metnin akıcılığını olumsuz etkilemiştir. “Nehaî'nin Fıkıhçılığı” başlığının ikinci bölümü olan “Nehaî'nin Fıkıh Düşüncesinin Karakteristik Yapısı” kısmında, yazar, Nehaî'nin fıkıh yaklaşımının daha iyi anlaşılabilmesi için içtihatlarında hangi delilleri kullandığının yanında delillere yaklaşımında hangi ilkeleri esas aldığının da önemli olduğunu belirtmiş ve Nehaî'nin hüküm

istinbatında esas aldığı hususları dokuz başlık altında detaylı bir şekilde ele almıştır (s.205-243). Önder, Nehaî'nin nasların çizdiği sınırlar çerçevesinde "fetvalarında kişinin niyetini dikkate alması", "nasların sadece zahirini değil, mana ve maksadını dikkate alması", "fetvalarında insanlar için kolay olanı esas alması" gibi ilkelerini örneklerle açıklamıştır. Yine aynı şekilde Nehaî'nin fetva verirken içerisinde bulunduğu dönemin şartlarını dikkate aldığını belirten yazar, kimi zaman koşullar değiştiği için naslar çerçevesinde seleften farklı fetva verdiği durumları aktarmıştır (s.206-210).

Önder, Sonuç bölümünde Nehaî'nin yaşamı ve fikhî düşüncesine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme yapmış, kitabın temel noktalarını özetleyerek okuyucuya genel bir perspektif sunmuştur (s.245-247).

Kitap ile ilgili bazı değerlendirmelerde bulunacak olursak; kitap alana ilgi duyan herkesin anlayabileceği şekilde akıcı ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınmıştır. Çalışmada Nehaî ile ilgili yazılmış klasik ve modern çalışmalara başvurularak geniş bir literatür taraması yapılmıştır. Yazar, konuları ele alırken her ana başlık altında birçok alt başlığa da yer vermiştir. Böylelikle konunun daha düzenli ve sistematik olmasını sağlamıştır.

İbrahim en-Nehaî'nin günümüze ulaşan bir eserinin bulunmaması sebebiyle, fetvaları farklı fıkıh kitaplarında dağınık bir şekilde yer almıştır. Nehaî'nin hayatı ve görüşleriyle ilgili, kimi zaman aralarında tezat bulunan farklı rivayetler de kaydedilmiştir. Dolayısıyla, bu rivayetleri bir araya getirip doğrusunu yanlışından ayırmak ciddi bir emek gerektirmektedir. Ancak Önder, bu zorluğu aşarak dağınık bir şekilde bulunan rivayetleri derleyip değerlendirebilmiştir. Ayrıca Nehaî'nin fikhî görüşlerini aktardıktan sonra bu görüşlerin Hanefi mezhebi üzerindeki etkisini de inceleyerek araştırmaya derinlik katmıştır. İbrahim en-Nehaî'nin fetva verirken hangi usule dayandığına dair bir bilgi kaydedilmemesi, onun usul düşüncesinin bütüncül bir bakış açısıyla fetvalarından çıkarılmasını gerekli kılmıştır. Önder, eserinde bunu da gerçekleştirerek literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.